

POSTANOWIENIE

20 grudnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Roman Trzaskowski

na posiedzeniu niejawnym 20 grudnia 2023 r. w Warszawie
w sprawie z powództwa M.M. i A.B.
przeciwko B. spółce akcyjnej w W.
o zapłatę,
na skutek skargi kasacyjnej B. spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z 29 lipca 2022 r., I ACa 645/22,

odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 16 grudnia 2021 r. Sąd Okręgowy w Gdańsku w punkcie pierwszym (I) zasądził od pozwanego Banku na rzecz powodów kwotę 87.751,93 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 18 lutego 2020 r. do dnia zapłaty, a w punkcie drugim (II) orzekł o kosztach postępowania.

Wyrokiem z dnia 29 lipca 2022 r., w następstwie apelacji pozwanego, Sąd Apelacyjny w Gdańsku w punkcie pierwszym (I) zmienił zaskarżony wyrok w ten tylko sposób, że odsetki ustawowe za opóźnienie zasądził do dnia 21 stycznia 2022 r. i zastrzegł, że pozwany korzystając z prawa zatrzymania jest uprawniony do wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia zasądzonego na rzecz powodów, do czasu zaofiarowania przez powodów pozwanemu kwoty 100.000 zł obejmującej wartość wypłaconego powodom kredytu albo zabezpieczenia roszczenia pozwanego o zapłatę tej kwoty, a w punkcie drugim (II) rozstrzygnął o kosztach postępowania apelacyjnego.

W skardze kasacyjnej, w uzasadnieniu wniosku o jej przyjęcie do rozpoznania, pozwany wskazał przyczynę kasacyjną określoną w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. Jego zdaniem rozstrzygnięcie tej skargi wiąże się z koniecznością udzielenia odpowiedzi na następujące pytanie: w razie uznania, że postanowienie umowy kredytu indeksowanego odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej stanowi niedozwolone postanowienie umowne i nie wiąże konsumenta, czy możliwe jest przyjęcie, że w miejsce tego postanowienia zajmuje inny sposób określania kursu waluty obcej wynikający z przepisów prawa o charakterze dyspozytywnym, a przy tym, czy musi to być przepis „wyraźnie przewidziany” do zastosowania w tego typu sytuacji, czy może to być przepis dyspozytywny o ogólnym charakterze oraz czy Sąd nie ma możliwości stosowania tego typu norm dyspozytywnych, z uwagi na wymóg osiągnięcia odpowiedniego efektu odstraszającego przedsiębiorcę zgodnie z Dyrektywą 93/13?

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z art. 398¹ § 1 k.p.c. wynika, że skarga kasacyjna przysługuje co do zasady od prawomocnych orzeczeń sądów drugiej instancji, a więc orzeczeń wieńczących dwuinstancyjne postępowanie sądowe, w którym sądy obu instancji dysponują pełną kognicją w zakresie faktów i dowodów. Jednakże zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania tylko wtedy, gdy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. W zamyśle ustawodawcy skarga kasacyjna stanowi zatem nadzwyczajny środek zaskarżenia, którego rozpoznanie przez Sąd Najwyższy musi być uzasadnione względami o szczególnej doniosłości, wykraczającymi poza indywidualny interes skarżącego, a mającymi swoje źródło w interesie publicznym, w szczególności przez zapewnienie jednolitej wykładni i stosowania prawa. Wyłączną podstawą oceny pod kątem przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania są wskazane w niej przyczyny kasacyjne wraz z uzasadnieniem (art. 398⁴ § 2 k.p.c.).

Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Sądu Najwyższego powołanie się na przyczynę kasacyjną przewidzianą w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. wymaga wykazania przez stronę skarżącą, że chodzi o wykładnię przepisów prawa, których treść i znaczenie nie zostały dostatecznie wyjaśnione w dotychczasowym orzecznictwie lub, że istnieje potrzeba zmiany ich dotychczasowej wykładni, podania, w drodze stosownego jurydycznego wywodu, na czym owe wątpliwości polegają, a także że mają one poważny oraz rzeczywisty charakter i ich rozstrzygnięcie wiąże się z rozpatrywaną sprawą i jest istotne z punktu widzenia wyniku postępowania oraz publicznoprawnych funkcji skargi kasacyjnej. Jeżeli podstawą wniosku w tym zakresie jest twierdzenie o występujących w orzecznictwie sądowym rozbieżnościach wynikających z dokonywania przez sądy różnej wykładni przepisu, konieczne jest wskazanie rozbieżnych orzeczeń, dokonanie ich analizy i wykazanie, że rozbieżność wynika z różnej wykładni przepisu (por. m.in. postanowienia z 15 października 2002 r., II CZ 102/02, niepubl.; z 28 marca 2007 r., II CSK 84/07, niepubl.; z 8 lipca 2008 r. I CSK 111/08, niepubl.; z 20 listopada 2015 r., III CSK 269/15, niepubl.; z 20 maja 2016 r., V CSK 692/15, niepubl.; z 3 sierpnia 2017 r., IV CSK 85/17, niepubl.; z 7 grudnia 2017 r., I CSK 499/17, niepubl.; z 26 kwietnia 2018 r., IV CSK 571/17, niepubl.).

Wątpliwość sformułowana przez pozwanego nie czyni zadość wskazanym wymaganiom, gdyż została już dostatecznie wyjaśniona w dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego.

Sąd Najwyższy wielokrotnie wyjaśniał - zgodnie z wiążącymi wskazówkami wynikającymi z judykatury Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej - jakie przesłanki muszą być spełnione, aby niedozwolone postanowienie umowne odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej (w umowie kredytu indeksowanego czy denominowanego) mogło zostać zastąpione innym sposobem określenia kursu waluty obcej (por. w szczególności uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna - z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56). Zastąpienie takie wchodzi zatem w rachubę tylko wtedy, gdy (koniunkcja przesłanek):

1) po wyłączeniu klauzuli abuzywnej umowa nie może obowiązywać, o czym decyduje obiektywne podejście w świetle prawa krajowego, a zatem wola jednej ze stron, w tym konsumenta, nie ma w tym zakresie rozstrzygającego znaczenia (por. też wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 15 marca 2012 r., C-453/10, Jana Pereničova, pkt 33-34, z dnia 14 marca 2019 r., C-118/17, Zsuzsanna Dunai, pkt 40, 51, z dnia 26 marca 2019 r., C-70/17 i C-179, Abanca Corporación Bancaria, pkt 57, z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak, pkt 39-41, z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W. i R.W., pkt 83, 89, z dnia 2 września 2021 r., C-932/19, OTP Jelzálogbank i in., pkt 49-50, z dnia 8 września 2022 r., C-80/21, C-81/21 i C-82/21, D.B.P., pkt 74, z dnia 8 września 2022 r., w połączonych sprawach C-80/21, C-81/21 i C-82/21, D.B.P., pkt 67, 74 oraz z dnia 12 października 2023 r., C-645/22, Luminor Bank, pkt 29, 37);

2) całkowity upadek umowy naraża konsumenta na „szczególnie niekorzystne konsekwencje”, w świetle okoliczności istniejących lub możliwych do przewidzenia w czasie sporu (por. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak, pkt 51, z dnia 8 września 2022 r., C-80/21, C-81/21 i C-82/21, D.B.P., pkt 67, z dnia 27 kwietnia 2023 r., C-705/21, AxFina Hungary, pkt 41 oraz z dnia 23 listopada 2023 r., C-321/22, Provident Polska, pkt 87), z uwzględnieniem rzeczywistych i bieżących interesów konsumenta i z zastrzeżeniem, że „do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona przez konsumenta w tym względzie” w tym sensie, że jeżeli sąd poinformował konsumenta w sposób obiektywny i wyczerpujący o skutkach prawnych oraz szczególnie szkodliwych skutkach ekonomicznych, jakie może mieć dla niego unieważnienie umowy, sąd ten nie może, po uwzględnieniu jego woli stwierdzenia nieważności umowy, sprzeciwić się zrzeczeniu się przez niego ochrony przyznanej im przez dyrektywę 93/13 (por. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 8 września 2022 r., C-80/21, C-81/21 i C-82/21, D.B.P., pkt 78 w związku z pkt 74-75 i z dnia 16 marca 2023 r., C-6/22, M.B.,U.B.,M.B. przeciwko X S.A. (M.B. i in.), pkt 43 i teza, oraz z dnia 12 października 2023 r., C-645/22, Luminor Bank, pkt 29), a z drugiej strony sąd nie może chronić konsumenta przed upadkiem umowy, jeżeli ocenia, że nie naraża on go na „szczególnie niekorzystne konsekwencje”, choćby konsument domagał się tej

ochrony (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 12 października 2023 r., C-645/22, Luminor Bank, pkt 38, 40-41);

3) istnieje przepis dyspozytywny albo przepis „mający zastosowanie, gdy strony danej umowy wyrażą na to zgodę”, który mógłby zastąpić wyłączone niedozwolone postanowienie umowne, umożliwiając utrzymanie umowy (z korzyścią dla konsumenta); jeżeli niedozwolone postanowienie umowne odzwierciedlało obowiązujący przepis ustawowy mający zastosowanie w przypadku porozumienia stron, w rachubę wchodzi także zastąpienie niedozwolonego postanowienia „tym stanowiącym punkt odniesienia przepisem ustawowym w nowym brzmieniu przyjętym już po zawarciu umowy” (por. np. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 26 marca 2019 r., C-70/17 i C-179/17 Abanca Corporación Bancaria, pkt 59-64 i teza, z dnia 27 kwietnia 2023 r., C-705/21, AxFin Hungary, pkt 42-44 oraz z dnia 12 października 2023 r., C-645/22, Luminor Bank, pkt 31);

4) jeżeli nie istnieje żaden przepis prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym lub przepis mający zastosowanie w przypadku porozumienia stron umowy, który mógłby uzupełnić lukę w umowie prowadzącą do upadku umowy, narażającego konsumenta na „szczególnie niekorzystne konsekwencje”, a konsument nie wyraża woli utrzymania w mocy klauzuli abuzywnej, to wysoki poziom ochrony konsumentów, jaki powinien zostać zapewniony zgodnie z dyrektywą 93/13, wymaga, aby dla przywrócenia rzeczywistej równowagi między wzajemnymi prawami i obowiązkami stron umowy sąd krajowy podjął, z pełnym uwzględnieniem prawa krajowego, wszelkie niezbędne środki mające na celu ochronę konsumenta przed szczególnie szkodliwymi konsekwencjami, jakie może wyrzucić unieważnienie danej umowy kredytu (w szczególności ze względu na natychmiastową wymagalność wierzytelności przysługującej przedsiębiorcy wobec konsumenta), z zastrzeżeniem, że uprawnienia sądu nie mogą wykroczać poza to, co jest ściśle konieczne "w celu przywrócenia równowagi kontraktowej między jej stronami, a tym samym ochrony konsumenta przed szczególnie szkodliwymi konsekwencjami, jakie mogłyby spowodować unieważnienie danej umowy kredytu (por. wyroki Trybunału z dnia 25 listopada 2020 r., C-269/19, Banca B., pkt 41-44, z dnia 31 marca 2022 r., C- 472/20, Lombard Lizing, pkt 56 i 59, z dnia 16 marca

2023 r., C-6/22, M.B. i in., pkt 60-61, 63, z dnia 27 kwietnia 2023 r., C-705/21, AxFina Hungary, pkt 45 oraz z dnia 12 października 2023 r., C-645/22, Luminor Bank, pkt 34) i z zastrzeżeniem, iż sąd krajowy nie może uzupełnić tej umowy przez zmianę treści tej klauzuli (por. wyrok Trybunału z dnia 27 kwietnia 2023 r., C-705/21, AxFina Hungary, pkt 35, 40).

In casu Sąd Apelacyjny stwierdził, że powodowie jednoznacznie wypowiedzieli się co do posiadania świadomości skutków ustania łączącego ich z pozwanym stosunku prawnego, wykazując wolę unieważnienia umowy kredytu, co potwierdzili również na rozprawie przed Sądem pierwszej instancji i co w zasadzie wykluczało możliwość substytuowania niedozwolonych postanowień jakkolwiek regulacją zastępczą. Zwłaszcza, że zgodnie z dominującym w orzecznictwie poglądem, trafnie uwzględnionym przez Sąd odwoławczy (por. s. 14, 17-18 zaskarżonego wyroku), wyeliminowanie z umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej – ze względu na ich abuzywność - tzw. klauzul przeliczeniowych prowadzi także do upadku klauzuli ryzyka walutowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie stawki oprocentowania ze stawką LIBOR, co jest równoznaczne z tak daleko idącym przekształceniem umowy, iż należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze, choćby nadal chodziło tu tylko o inny podtyp czy wariant umowy kredytu. Oznacza to z kolei, że po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzul utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, z. B, poz. 20, z dnia 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22, niepubl., z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i II CSKP 382/22, niepubl., z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22, niepubl, z 20 maja 2022 r., II CSKP 796/22, niepubl., z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22, niepubl., z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 722/22, niepubl., z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22, niepubl., z dnia 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22, niepubl. i z dnia 29 października 2023 r., II CSKP 1460/22, niepubl.).

Niezależnie od tego warto zwrócić uwagę, że w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśniono już, iż art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stoi na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie

przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidujących, iż skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów, które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę (por. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak, pkt 62 oraz pkt 3 sentencji, z dnia 8 września 2022 r., C-80/21, C-81/21 i C-82/21, D.B.P., pkt 77, z dnia 12 stycznia 2023 r., C-395/21, D.V., pkt 63, 65 i z dnia 16 marca 2023 r., C-6/22, M.B. i in., pkt 56). Wykluczono też możliwość zapobieżenia powstaniu luki w umowie przez zmianę treści nieuczciwego warunku dokonywaną w drodze wykładni łagodzącej ów nieuczciwy charakter, nawet jeśli taka wykładnia odpowiadałaby wspólnej woli stron (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 18 listopada 2021 r., C-212/20, A. S.A., pkt 68-70, 78 i sentencja). Sąd nie może także dokonać konwalidacji umowy obciążonej wadą w postaci nieuczciwego charakteru warunku umownego, uznając tę umowę za ważną, zmieniając jednocześnie walutę tej umowy i stopę procentową ustaloną w umowie lub określając górną granicę kursu wymiany tej waluty (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 27 kwietnia 2023 r., C-705/21, AxFina Hungary, pkt 41 i 50, gdzie wskazano, że „art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż stoją one na przeszkodzie temu, by - w sytuacji gdy warunek umowny obciążający konsumenta ryzykiem kursowym powoduje ze względu na swój nieuczciwy charakter nieważność umowy kredytu denominowanego w walucie obcej, lecz spłacanego w walucie krajowej, w której jest ten warunek zawarty - umowa ta zostaje uznana za ważną, a treść zobowiązań konsumenta wynikających z tego warunku umownego została dostosowana poprzez zmianę waluty tej umowy i ustalonej w niej stopy procentowej lub poprzez ustalenie górnej granicy kursu wymiany tej waluty”).

Wyciągając wnioski z tego orzecznictwa, Sąd Najwyższy wypowiadał się m.in. co do niedopuszczalności zastąpienia niedozwolonych postanowień kursowych przez sięgnięcie do art. 69 ust. 3 Prawa bankowego, wykładni oświadczeń woli (art. 65 k.c.) albo art. 358 § 2 k.c. (por. w szczególności wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 2022 r., II CSKP 395/22, niepubl., z dnia 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22, z dnia 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22 i z

dnia 27 kwietnia 2023 r., II CSKP 1027/22, niepubl. oraz tam przywoływane orzecznictwo). Wyjaśnił też, że ani art. 111 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Prawo bankowe (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r., Nr 72, poz. 665 ze zm.; dalej - "Prawo bankowe"), ani art. 24 ust. 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (tekst jedn. Dz. U. z 2005 r., Nr 1, poz. 2), nie są przepisami dyspozytywnymi, które mają kształtować treść stosunku umowy kredytu, a w szczególności determinować kształt mechanizmu waloryzacyjnego w zakresie kursu walutowego miarodajnego dla przeliczeń, co dopiero pozwalałoby odwołać się do domniemania, że ów kształt był wynikiem należytego wyważenia ogółu praw i obowiązków stron przez ustawodawcę i wyłączałoby kontrolę abuzywności zgodnie z art. 1 ust. 2 dyrektywy 93/13 (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2023 r., II CSKP 1460/22, niepubl.; por. też motyw 13 dyrektywy 93/13 oraz wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 21 marca 2013 r., w sprawie C-92/11, RWE Vertrieb AG przeciwko Verbraucherzentrale Nordrhein-Westfalen e.V., pkt 26 i n.).

In casu trzeba też mieć na względzie, że Sądy obu instancji zakwestionowały nie tylko tzw. klauzule przeliczeniowe (*spreadowe*), ale stwierdziły również – a problemu tego w żaden sposób nie rozwiązuje zastąpieniem kursów waluty obcej ustalanych przez Bank innym kursem (w tym kursem średnim NBP) – iż powodowie jako kredytobiorcy nie zostali jasno poinformowani, że podpisując umowę ponoszą ryzyko kursowe, które może okazać się skrajnie niekorzystne z ekonomicznego punktu widzenia. Pozwany nie przedstawił im w sposób jasny i dostateczny możliwych zmian kursów wymiany walut i ryzyka związanego z zawarciem takiej umowy. Wymaganiom tym nie czyniło zadość wskazanie w umowie, na której treść konsument nie miał wpływu, że ryzyko związane ze zmianą kursu waluty ponosi kredytobiorca/pożyczkobiorca oraz odebranie od niego takiego oświadczenia o standardowej treści (według wzoru), że został poinformowany o ponoszeniu ryzyka wynikającego ze zmiany kursu waluty oraz że przyjmuje je do wiadomości i akceptuje (por. s. 11-13 zaskarżonego wyroku).

Z tych względów, na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy postanowił, jak w sentencji.

(M.M.)

[a†]